

Z Archiwum Muzeów w Chełmnie nad Nerem i w Żabikowie

Anna Ciesielska

nauczyciel języka polskiego w Szkole Podstawowej nr 2 w Mosinie

Temat zajęć: **Dopóki oddycham, mam nadzieję
(Dum spiro, spero)**

Spis treści

Etap edukacyjny	3
Czas trwania zajęć	3
Odniesienie do podstawy programowej	3
Treści nauczania – wymagania szczegółowe	3
Cele edukacyjne	3
ogólne	3
szczegółowe	3
Metody dydaktyczne	4
Środki dydaktyczne	4
Przebieg zajęć	5
I. Wprowadzenie	5
II. Rozwinięcie	5
III. Podsumowanie	6
Uwagi do realizacji	6
Załącznik 1	7
Załącznik 2	8
Załącznik 3	8

Etap edukacyjny:

szkoła podstawowa, kl. VII-VIII, język polski

Czas trwania zajęć:

2 × 45 minut

Odniesienie do podstawy programowej:

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Wymagania dla kl. IV-VI

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 1) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: [...], opowiadanie (twórcze, odtwórcze), opis;
- 4) redaguje notatki;

IV. Samokształcenie.

- 3) korzysta z informacji zawartych w różnych źródłach, gromadzi wiadomości, selekcjonuje informacje;

Wymagania dla kl. VII-VIII

I. Kształcenie literackie i kulturowe

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

- 7) określa w poznawanych tekstach problematykę egzystencjalną i poddaje ją refleksji;
- 9) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich odwołania do wartości uniwersalnych związane z postawami społecznymi, narodowymi, religijnymi, etycznymi i dokonuje ich hierarchizacji;

11) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, np. biograficzny, historyczny, historycznoliteracki, kulturowy, filozoficzny, społeczny;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

1) wyszukuje w tekście potrzebne informacje oraz cytuje odpowiednie fragmenty tekstu publicystycznego, popularnonaukowego lub naukowego;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

3) formułuje pytania do tekstu.

Cele edukacyjne

ogólne:

- wyrabianie i rozwijanie zdolności rozumienia tekstów kultury;
- kształcenie umiejętności wyszukiwania potrzebnych informacji;
- rozwijanie zdolności dostrzegania wartości: prawdy, dobra, piękna, szacunku dla człowieka i kierowania się tymi wartościami;
- zdobycie wiedzy na temat *Holocaustu* na przykładzie wysiedleń Żydów do obozu w Chełmnie;
- tworzenie spójnych wypowiedzi ustnych i pisemnych;

szczegółowe:

Uczeń:

- wypowiada się na temat filmu prezentującego muzeum;
- formułuje pytania do tekstu i odpowiada na nie;
- słucha uważnie wypowiedzi innych osób; wchodzi w rolę wybranej postaci z fotografii i relacjonuje swoją sytuację zgodnie z określonym sposobem postrzegania rzeczywistości (w roli jednego kapełusza myślowego);
- formułuje wnioski na podstawie przedstawionych punktów widzenia;

- dostrzega rolę nadziei jako siły, która pozwala trwać mimo najgorszych warunków życiowych;
- wyszukuje w tekście potrzebne informacje;
- wchodzi w rolę przedmiotu i redaguje jego historię, stosując narrację pierwszoosobową;
- poznaje przeżycia i losy Żydów w czasie ich wysiedlania do obozu w Chełmnie.

Metody dydaktyczne:

- aktywne czytanie (formułowanie pytań do tekstu),
- sześć myślowych kapeluszy,
- rozmowa kierowana,
- praca z tekstem,
- wejście w rolę przedmiotu.

Środki dydaktyczne:

- nagranie: spacer 3D ze strony <https://chelmno-muzeum.eu/kulmhof-1941-1945>;
- *Raport pt. „Die Vorfälle in Kulmhof” [„Wydarzenia w Chełmnie”], dotyczący masowej zagłady w drugiej połowie grudnia 1941 i styczniu 1942 r., sporządzony w warszawskim getcie po styczniu 1942 r.* [tekst źródłowy nr 2];
- Informacja o książce Andrzeja Grzegorzcyka, *Rzeczy zagłady*, Chełmno nad Nerem 2014, https://zabikowo.eu/images/edukacja/oferta_edukacyjna.pdf (s. 29);

fotografie:

- Mieszkańcy getta w Łodzi w czasie pierwszych wysiedleń, 1942. Ze zbiorów Archiwum Państwowego w Łodzi [fotografia nr 3];

- Żydzi na „drodze śmierci” do ośrodka zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem, na stacji kolejki wąskotorowej w Powierciu, 1942 r. Ze zbiorów Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie [fotografia nr 4];
- Wywózka dzieci z getta łódzkiego podczas Wielkiej Szpery, wrzesień 1942 r. Ze zbiorów Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie [fotografia nr 8].

artefakty:

- Broszka z liter tworzących imię Madzia. Ze zbiorów Muzeum byłego niemieckiego Obozu Zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem, Oddział Muzeum Martyrologicznego w Żabikowie [artefakt nr 2];
- Buteleczka lekarska. Ze zbiorów Muzeum byłego niemieckiego Obozu Zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem, Oddział Muzeum Martyrologicznego w Żabikowie [artefakt nr 3];
- Jad. Ze zbiorów Muzeum byłego niemieckiego Obozu Zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem, Oddział Muzeum Martyrologicznego w Żabikowie [artefakt nr 9];
- Lusterko. Ze zbiorów Muzeum byłego niemieckiego Obozu Zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem, Oddział Muzeum Martyrologicznego w Żabikowie [artefakt nr 11];
- Niemiecki Krzyż Honoru nadawany weteranom biorącym udział w I wojnie światowej. Ze zbiorów Muzeum byłego niemieckiego Obozu Zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem, Oddział Muzeum Martyrologicznego w Żabikowie [artefakt nr 12];
- Zawieszka w kształcie macewy. Ze zbiorów Muzeum byłego niemieckiego Obozu Zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem, Oddział Muzeum Martyrologicznego w Żabikowie [artefakt nr 15].

Przebieg zajęć:

I. Wprowadzenie

1. Zaraz po czynnościach organizacyjnych nauczyciel dzieli klasę na sześciuosobowe zespoły. Prosi uczniów o sprawdzenie w grupach zadania domowego – notatki w formie mapy myśli na temat *Holocaustu*. Uczniowie mają 5 minut na ocenę koleżeńską (w parach). Nauczyciel w tym czasie kontroluje pracę wybranych uczniów.

2. Nauczyciel prosi uczniów o zamknięcie zeszytów i powiedzenie, co zapamiętali na temat *Holocaustu*. Krótko podsumowuje wypowiedzi uczniów.

3. Nauczyciel prosi uczniów o skupienie i odtwarza nagranie: spacer 3D ze strony <https://chelmno-muzeum.eu/kulmhof-1941-1945> (1,58 min).

2. Rozmowa kierowana na podstawie filmu. Pytania nauczyciela: – Co jest celem muzeum, które zostało przedstawione w filmie? Na co zwróciliście uwagę? Jaki nastrój wprowadza ten wirtualny spacer?

4. Podsumowanie wypowiedzi uczniów przez nauczyciela i wskazanie celów lekcji: Choć odczuliście, że dzisiaj będzie nam towarzyszył smutny nastrój wynikający z problematyki ludobójstwa, to jednak temat lekcji brzmi: „Dopóki oddycham, mam nadzieję” (*Dum spiro, spero*). A zatem za pomocą analizy tekstów i metody sześciu kapeluszy myślowych będziemy dążyć do odkrycia siły, która pozwalała ludziom trwać wbrew wszystkiemu. Uczniowie zapisują temat lekcji.

II. Rozwinięcie

1. Rozdanie uczniom tekstu źródłowego nr 2 [tekst źródłowy nr 2]. Polecenie: Przeczytamy głośno tekst, do którego będziecie musieli indywidualnie sformułować 7 pytań. Głośne odczytanie tekstu. Po przeczytaniu przypominamy polecenie i określamy czas wykonania: 8 minut.

2. Wskazanie uczniów, którzy czytają swoje pytania i innych, którzy udzielają na nie odpowiedzi. Możemy np. wybrać dwóch uczniów, którzy przeczytają wszystkie swoje niepowtarzające się pytania i różne osoby, które udzielają odpowiedzi na jedno z pytań. W podsumowaniu nauczyciel powinien zwrócić uwagę uczniów na fakt, że choć wiele wskazywało na to, że sytuacja Żydów jest beznadziejna, różnie ludzie traktowali informacje, które do nich docierały, wciąż nie chcieli tracić nadziei. Na ten etap lekcji przeznaczamy około 10 minut.

3. Praca metodą sześciu myślowych kapeluszy. Przypomnienie znaczenia poszczególnych kapeluszy Edwarda de Bono oraz przydział kapeluszy uczniom w każdej grupie. Zespoły losują po jednej fotografii przedstawiającej więźniów, ale każdy uczeń dostaje do rąk egzemplarz zdjęcia, żeby mógł się skoncentrować na wejściu w rolę [fotografie: Żydzi na „drodze śmierci” do ośrodka zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem, na stacji kolejki wąskotorowej w Powierciu; Mieszkańcy getta w Łodzi w trakcie pierwszych wysiedleń; Wywózka dzieci z getta łódzkiego podczas Wielkiej Szpery]. Polecenia dla uczniów pracujących w grupach [załącznik nr 1]. Czas wykonania: 10 minut.

4. Pokazanie uczniom za pomocą rzutnika wszystkich wykorzystywanych przez grupy fotografii. Uczniowie dzielą się swoimi rolami kolejno – kapelusze białe z poszczególnych grup, czerwone, czarne itd. Niebieskie kapelusze również na tym etapie czuwają i wskazują ewentualne nieprawidłowości. Ta część zajęć zajmie, w zależności od liczebności klasy, około 15 minut. (Gdy widzimy, że wypowiedzi uczniów się powtarzają, nie zmuszamy kolejnego kapelusza tego samego koloru do wypowiedzi, bo uczniowie się znudzą).

5. Podsumowanie myślenia metodą kapeluszy poprzez rozmowę kierowaną. Pytania kierowane do uczniów: Jak myślicie, jaki sposób myślenia dominował wśród ludzi wywożonych do Chełmna? Dlaczego nie wszyscy przyjmowali taką samą postawę? Tutaj ponownie, jak przy tekście

źródłowym nr 2, powinna się pojawić rola nadziei. (Staramy się ograniczyć rozmowę do 5 minut).

6. Wprowadzenie uczniów do następnego etapu pracy: Myślę, że nie raz słyszeliście słowa: „Nadzieja umiera ostatnia”. Można powiedzieć, że świadectwem nadziei są przedmioty znalezione na terenie obozu w Chełmnie, których wyboru popartego komentarzem dokonał pan Andrzej Grzegorzczak w swojej książce „Rzeczy zagłady”. Głośne odczytanie pytań, a następnie informacji o książce A. Grzegorzczaka „Rzeczy zagłady” (wszyscy uczniowie mają pytania i tekst przed sobą lub wyświetlony na tablicy multimedialnej [załącznik nr 2]).

7. Udzielanie przez wskazanych uczniów odpowiedzi na pytania dotyczące tekstu A. Grzegorzczaka: Dlaczego przedmiotów zgromadzonych w Muzeum w Chełmnie nie należy traktować wyłącznie jako zabytki? O czym świadczą przedmioty, które odnaleziono w jamach na terenie obozu? Czy współcześnie rzeczy pełnią rolę „strażników pamięci”? Uzasadnij swoją odpowiedź.

III. Podsumowanie

1. Nauczyciel rozdaje uczniom fotografie artefaktów (tę samą fotografię dajemy dwóm parom uczniów). Wiele usłyszeliście o ludziach, którym do końca towarzyszyła nadzieja. Ostatnie zadanie dla was polega na wejściu w rolę przedmiotów – „strażników pamięci”. Opowiedzcie swoją historię, stosując narrację pierwszoosobową. Starajcie się wykorzystać spostrzeżenia, których dokonaliście podczas pracy na dzisiejszych lekcjach. Zadanie możecie wykonać w parach lub indywidualnie, jednak niezależnie od przyjętej formy pracy każdy z was notuje wszystko w swoim zeszyte. Na wykonanie zadania macie 10 minut.

2. Nauczyciel informuje uczniów, że swoje prace przeczytają na następnej lekcji. Rozdaje kartki z zadaniem domowym lub je dyktuje i wyjaśnia [załącznik nr 3].

Uwagi do realizacji:

1. Wśród lektur obowiązkowych w kl. 7–8 znajdują się „Kamienie na szaniec”, na liście lektur uzupełniających mamy kilka pozycji związanych z czasem II wojny światowej. Jestem przekonana, że niezbędne jest poruszenie problematyki *Holocaustu* już na tym etapie edukacyjnym. Przedstawione lekcje proponuję połączyć z omówieniem powieści Aleksandra Kamińskiego.

2. Zadaniem przygotowującym do lekcji, zadaniem z 2–3-dniowym wyprzedzeniem jest notatka o *Holocaustie*: Korzystając z różnych źródeł informacji, sporządź w formie mapy myśli notatkę o *Holocaustie*.

3. Warto przed lekcją przygotować stronę ze spacerem 3D, ponieważ potrzeba dłuższej chwili na załadowanie się filmu z nagraniem spaceru po Muzeum.

4. Podczas odczytywania pytań sformułowanych do tekstu źródłowego nr 2 uczulamy uczniów, by uważnie słuchali wypowiedzi innych osób i nie powtarzali pytań, które już się pojawiły. Oto przykładowe pytania, które sformułowali uczniowie do tekstu źródłowego nr 2:

- Gdzie rozegrały się wydarzenia, które wstrząsnęły narratorem?
- Kim był autor tekstu?
- Co władze niemieckie robiły przed wysiedleniem ludności żydowskiej?
- Dlaczego nie wierzono w informacje różnych informatorów?
- Co stało się z Żydami z Zagórowa?
- Kto został wysiedlony w grudniu 1941 roku do Chełmna?
- Jaką pogłoskę rozpowszechniły władze o Chełmnie?
- Jakie informacje zebrali wysłannicy gmin żydowskich o tym, co dzieje się w Chełmnie?
- Jak Żydzi traktowali informacje o zagazowaniu ludzi wywiezionych do Chełmna?

5. Założyłam, że metoda sześciu myślowych kapeluszy jest metodą, którą uczniowie już pracowali. Jeśli nie, trzeba poświęcić czas na jej omówienie. Należy się wówczas liczyć również z faktem, że efekty pracy mogą być nie do końca satysfakcjonujące, ale metoda ta ma tyle zalet, że warto ją wykorzystywać.

Dobrym źródłem informacji o metodzie jest np. pozycja: Edward de Bono, *Sześć myślowych kapeluszy*, wydawnictwo One Press, Gliwice 2007 (pozycja dostępna jest w Internecie), ale też strony <https://kreatywnapedagogika.wordpress.com/2017/12/02/6-myslowych-kapeluszy-edwarda-de-bono/> (dostęp 11.07.2021), <https://www.youtube.com/watch?v=zgfXUkgDm7Q> (dostęp 11.07.2021). Warto wykonać kapelusze, zwłaszcza gdy chcemy mieć odpowiednią ich liczbę do pracy w grupach (czyli np. 24) – można poprosić o współpracę nauczyciela zajęć technicznych lub wykonać je w uproszczeniu.

Gdy liczba uczniów w klasie nie jest wielokrotnością 6, warto łączyć „w jeden kapelusz” uczniów słabszych, by mogli wspólnie wypracować swoje stanowisko. Należy pamiętać, że rola kapeluszy zielonego i niebieskiego jest najtrudniejsza. Dlatego niezależnie od sposobu podziału na grupy, jeśli klasa nie ma wprawy w pracy tą metodą, to nauczyciel powinien decydować o przydziale kapelusza.

6. Jeżeli klasa bardzo chętnie dyskutuje lub pracuje powoli, można zmodyfikować przebieg lekcji, traktując jako podsumowanie ostatni, siódmy punkt rozwinięcia. Natomiast ostatnie polecenie, zapisane w podsumowaniu, można przygotować jako zadanie domowe (zyskamy wówczas około 10 minut).

7. Do fotografii jadu i zawieszki w kształcie macewy warto dodać krótką notatkę na temat tych przedmiotów lub te zdjęcia dać uczniom, którzy sprawnie pracują i samodzielnie sprawdzą w Internecie, czym są jad i macewa.

Załącznik 1

Polecenia dla uczniów wchodzących w role poszczególnych kapeluszy myślowych.

Biały. Co można powiedzieć, opierając się na konkretnych danych?

Opiera się na neutralnych faktach, liczbach lub informacjach.

Wybierz dowolną postać ze zdjęcia. Wejdź w jej rolę za pomocą przydzielonego kapelusza. Jak postrzegasz swoją sytuację i to, co się wokół ciebie dzieje?

Czerwony. Co czuję w związku z określoną sprawą? Ukazuje emocje i uczucia (pozytywne i negatywne), wyraża przypuszczenia i kieruje się intuicją.

Wybierz dowolną postać ze zdjęcia. Wejdź w jej rolę za pomocą przydzielonego kapelusza. Jak postrzegasz swoją sytuację i to, co się wokół ciebie dzieje?

Czarny. Jakie są zagrożenia i niebezpieczeństwa? Widzi wszystko w czarnych kolorach, podkreśla trudności, wszystko dla niego jest niemożliwe, logicznie uzasadnia negatywne sądy, nie kieruje się emocjami.

Wybierz dowolną postać ze zdjęcia. Wejdź w jej rolę za pomocą przydzielonego kapelusza. Jak postrzegasz swoją sytuację i to, co się wokół ciebie dzieje?

Żółty. Jakie są największe korzyści, możliwości? Jest optymistą, wszystko jest dla niego pozytywne, myśli konstruktywnie, jego pozytywne pomysły mają logiczne uzasadnienie, nie kieruje się emocjami.

Wybierz dowolną postać ze zdjęcia. Wejdź w jej rolę za pomocą przydzielonego kapelusza. Jak postrzegasz swoją sytuację i to, co się wokół ciebie dzieje?

Zielony. Jak można spojrzeć na tę sytuację w sposób nieszablonowy? Zielony kapelusz oznacza twórczość, nowe pomysły, podejście innowacyjne.

Wybierz dowolną postać ze zdjęcia. Wejdź w jej rolę za pomocą przydzielonego kapelusza. Jak postrzegasz swoją sytuację i to, co się wokół ciebie dzieje?

Niebieski. Czy wszyscy dobrze odczytują swoje role?

Charakteryzuje się chłodnym dystansem, pilnuje innych kapeluszy (wewnętrzny szef grupy):

Biały – opiera się na neutralnych faktach, liczbach lub informacjach.

Czerwony – ukazuje emocje i uczucia (pozytywne i negatywne), kieruje się intuicją.

Czarny – widzi wszystko w czarnych kolorach, podkreśla trudności, logicznie uzasadnia negatywne sądy, nie kieruje się emocjami.

Żółty – jest optymistą, wszystko jest dla niego pozytywne, myśli konstruktywnie, jego pozytywne pomysły mają logiczne uzasadnienie, nie kieruje się emocjami.

Zielony – oznacza twórczość, nowe pomysły, podejście innowacyjne.

Załącznik 2

Andrzej Grzegorzczak, *Rzeczy zagłady*, Chełmno nad Nerem 2014, s. 3–4.

Niniejsze wydawnictwo jest próbą zwrócenia uwagi na fakt, że każda tego rodzaju „pamiątka” ma swoją historię, symbolizując konkretną ludzką tragedię. Analizując przedmioty, musimy więc zwrócić uwagę nie tylko na warstwę materialną, ale przede wszystkim na świadectwo, jakie one stanowią.

Ich właściciele kierowani byli do obozu zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem wraz ze swoim dobytkiem. Nie zdając sobie sprawy, jakiego przeznaczenia jest to miejsce, zabierali ze sobą rzeczy najbardziej wartościowe – przedmioty

codziennego użytku, rodzinne i osobiste pamiątki. Natychmiast po przybyciu na miejsce kaźni byli ograbiani. Cenne – w opinii oprawców – przedmioty były konfiskowane. Pieniądze oraz kruszce szlachetne przekazywano niemieckim instytucjom finansowym. Odzież i obuwie wysyłano do Łodzi, gdzie były kolportowane wśród mieszkańców getta łódzkiego bądź przekazywane niemieckim osadnikom. Pozostałe rzeczy – w opinii niemieckiej obsługi nieposiadające wartości, były wrzucane do specjalnie przygotowanych jam na terenie obozu. Paradoksalnie to właśnie one są dla nas współczesnych najbardziej wartościowe. Wśród nich znalazły się m.in. przybory toaletowe i medyczne, ozdoby oraz dewocjonalia związane z kultem religijnym. Mają szczególną wartość, gdyż świadczą o tym, iż nawet w czasie tak tragicznym ich właściciele pragnęli zachować człowieczeństwo, otaczając się ważnymi dla nich rzeczami.

1. Dlaczego przedmiotów zgromadzonych w Muzeum w Chełmnie nie należy traktować wyłącznie jako zabytki?
2. O czym świadczą przedmioty, które odnaleziono w jamach na terenie obozu?
3. Czy współcześnie rzeczy pełnią rolę „strażników pamięci”? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Załącznik 3

Zadanie domowe:

1. Dokonaj korekty treściowej, językowej, ortograficznej i interpunkcyjnej swojej historii przedmiotu – „świadka pamięci”.
2. Zadanie dla chętnych: Wyobraź sobie, że masz wyruszyć w nieznaną i nie wiesz, czy kiedykolwiek powrócisz do domu. Możesz zabrać ze sobą tylko małą torbę. Co do niej włożysz? Dlaczego? (termin oddania pracy: w ciągu trzech dni, na kartce).